

na är usla. Bättre än på detta sätt bor i Johannesburg, och det gäller i stort sett även andra städer, blott en liten minoritet av den icke-europeiska befolkningen.

Till en del förklaras och ursäktas detta elände av den snabba industrialiseringen, som drivit allt större massor till städerna. Självfallet vill man i princip förbättra läget, och diskussionen kring dessa frågor innefattar en rad långtgående förslag och omfattande utredningar. Men lika fullt är slumstädernas omfattning en skandal i ett land där den härskande vita befolkningen är mera välsituerad än någonstans utanför Nordamerika och där beskattningen är ytterligt låg. Att så relativt litet görs beror sannolikt till en del på att få vita observerar dessa ting. Slumstäderna ligger avsidet, och man behöver alltså inte se dem; i många fall är de stängda för den vita allmänheten — med stängsel och vaktande poliser vid portarna — med motiveringen att det är riskabelt för vita att här visa sig. I vanligt byggligt sällskap talas med beklagande om slumstäderna, men man har inte sett dem och vet inte hur hemska de är.

Ett kapitel för sig är de kaserner (compounds) där de 300.000 infödda arbetarna i guld- och diamantruvor är inhysta. Här förs tanken på någorlunda välordnade fångelser. De svarta tar anställning på viss tid (6—14 månader), bor under uppsikt i logement på ett tjugotal bäddar, får inte avlägsna sig från området utan tillstånd; kvinnor och barn är bannlysta. Arbetarnas lön är otroligt låg (omkring 2.50 kronor

om dagen), men de är väl födda (4.000 kalorier om dagen) och över huvud behandlade som dyrbara husdjur. Intrycket från gruvorna är ohyggligt — "det trångaste, mest mekaniska, minst givande liv som vi kan drömma om i en mardröm", skriver Nadine Gordimer för de vitas del — men det är i alla fall fråga om ett sanérat och hygieniskt helvete.

HERBERT TINGSTEN

D • N

8/1 1954

Den farliga folkomröstningen

Då socialdemokratin, redan då Sveriges största parti, fastslog kravet på folkomröstning, beslutande folkomröstning, i sitt program anförde partistyrelsen att institutet vore "ett nödvändig komplement till det representativa systemet hos ett folk som vill leva under full självstyrelse". Ty, sadet det, ett representativt system "ger hur demokratiskt det må vara utvecklat inte alltid full säkerhet för att den uppfattning folkets flertal hyser angående en viss betydelsefull riksangelägenhet blir avgörande". Man förklarade också att folkomröstningen "kommer i sin tillämpning att innebära en viktig hävstång till höjande av folkets politiska upplysning samt är ett naturligt uttryck för den fostran till självansvar, vars betydelse framhålls i partiets allmänna grundsatser".

Dessa satsar citeras inte av våra dagars socialdemokrater. Däremot citeras i hela partipressen den artikel i senaste häftet av Tiden som stämplat kravet på folkomröstning som ett försök att "införa helt främmande moment i den svenska demokratin" och påstår att "den genomskinliga avsikten med dessa uppfinningar är att försvåra folkmaktens verksamhet". Det är klara ord! Folkomröstningen är ett ruskigt utländskt påfund — samma tanke som högern för fyrtio år sedan mobiliserade mot parlamentarismen. Och folkomröstningen är i själva verket odemokratisk, ett vapen mot folket, uppfunnet för att komma folkmakten till livs. Huruvida den egentligen den socialdemokratiska ledargrupp som förde partiet till makten med sådana paroller som de förut citerade? Var de tanklösa och okunniga, eller var de också i själ och hjärta ondsinta mot folkstyrelsen? Många av dem som formade programmet är döda, såsom Branting och Per Albin Hansson, men åtskilliga veteraner är kvar bland oss. Men hrr Sandler och Möller och andra säger ingenting.

Den omkastning som ägt rum kan inte rationellt försvaras med tal om att tiderna förändras. De som skrev programmet var generell och principiellt — inte med hänsyn till ett speciellt läge — anhängare av folkomröstningen. De anförde alldeles samma skäl som nu står i förgrunden: behovet att få fram folkets mening i sakfrågor där valen inte ger besked, den stora betydelsen för väljarnas insikt och mögnad av att få sådana frågor till medborgerlig debatt och omröstning.

Att Tiden tagit upp folkomröstningen mera ingående är emellertid värdefullt. Det har skett i två artiklar i ett och samma nummer, en rent politisk, av tidskriftens redaktör hr Kaj Björk, en mera historisk och objektiv, av hr Sören Wiberg. På några punkter gen-drivs med effekt slappa argument på den folkomröstningsvänliga sidan, på andra görs erinringar av intresse om den partipolitiska utvecklingen. Viktigast är att man får besked om den socialdemokratiska inställningen; hr Björks uppsats och det mottagande den rönt visar att partiet numera är övervägande fiendligt mot en utvidgning av den direkta folkstyrelsen. Partiet står, som hr Wiberg med tilltalande öppenhet anmärker, "som motståndare till en utbyggnad och har i stor utsträckning övertagit högerens argumentation från 1900-talets första årtionden".

På en punkt kan här tvekan uppstå. Hr Björk skriver, i avslutning till den härskande ståndpunkten inom partiet men utan ett ord av saklig motivering, att "rådgivande folkomröstningar kan tänkas tjäna ett förnuftigt syfte". Åtskilligt tyder emellertid på att partiet inte ens vill genomföra den utvidgning av den rådgivande folkomröstningen som ställts i utsikt och att den allt starkare propogandan mot direkt folkstyrelse avser att förbereda en reträtt på den punkten. Och det förstår man ganska väl. Hur skall riksdagen kunna sätta sig emot en folkmajoritet, låt vara att denna

av folkomröstningen av rent partipolitiska motiv.

Självfallet ligger det något i den synpunkten. När det gäller rösträtt, valmetoder och författningsfrågor över huvud spelar nästan alltid de i begränsad mening partipolitiska hänsynen in. Då högern var mot allmän rösträtt, och liberaler och vänster för den, är det uppenbart att högern påverkades av sin fruktan att förlora på saken, medan de andra partierna hoppades på nya röster. Detsamma gällde parlamentarismen, den öppna omröstningen i riksdagen, val-sätsfrågorna osv.; det är så självklart att man känner sig generad av att nämna det. Men detta förhållande utesluter inte att andra motiv och argument varit av stor vikt och i den nuvarande debatten är av stor vikt. Det är dessa skäl det gäller att analysera, att diskutera. Alldeles särskilt gäller detta en reform som den nu aktuella, som uppenbarligen från ren partisympunkt kan ha helt skilda verkningar under skilda perioder — vår socialdemokrati tror väl dock inte att dess makt är evig — och som inte är endast ett instrument för vissa bestämda partiers ambitioner, utan en angelägenhet av betydelse för alla demokrater.

Hur står sig då den socialdemokratiska linje som enhälligt utformades för några och trettio år sedan? Och hur står sig den motsatta linjen av i dag?

kommit till uttryck blott genom en formellt "rådgivande" folkomröstning? Och hur skall partiet bete sig inför ett förslag om rådgivande folkomröstning rörande införande av avgörande folkomröstning? Det är inte roligt att förkasta ett sådant förslag, det är inte lätt att uppmana väljarna att rösta nej — allra helst som opinionsundersökningarna visar en stark majoritet för tanken inom alla partier — och det är inte smakligt att i efterhand säga nej till en av väljarna uttryckt begäran.

Innan vi övergår till sakfrågan bör ytterligare en mera taktisk socialdemokratisk linje i debatten beröras. Det sägs att oppositionspartierna vill ha folkomröstning därför att den ger dem möjlighet att driva sin kamp mot regeringen i nya former; det antyds rent av någon gång att socialdemokraterna är mot en reform därför att de sitter vid makten. Det väsentliga är emellertid den ofta med en muntrande upp-lighet framförda tanken att högern och folkpartiet propagerar för en utvidgning